

PEMBENTUKAN SOSIOBUDAYA MASYARAKAT MELAYU MELALUI KAEDAH SEJARAH LISAN

Hikmah binti Hassan¹
Perbadanan Perpustakaan Awam Selangor (PPAS)

Mohamed Ali bin Haniffa²
Universiti Utara Malaysia

ABSTRAK

Kertas kerja ini membincangkan mengenai pembentukan kepelbagaian sosiobudaya masyarakat Melayu dengan menggunakan kaedah sejarah lisan sebagai salah satu sumber historiografi. Tidak dinafikan bahawa sistem komunikasi awam di kalangan masyarakat Melayu bermula agak lewat dari kaum lain iaitu sekitar abad ke-18 hingga ke-19. Namun kelewatan tersebut bukan bermaksud masyarakat di waktu itu tidak berilmu. Ketinggian ilmu di kalangan mereka adalah sehebat dan setanding dengan tamadun lain. Walau bagaimanapun, mereka menggunakan teknik penyampaian dari mulut ke mulut iaitu dari satu generasi ke generasi yang lain. Malaysia telah mengalami banyak rentetan sejarah bermula dari zaman pemerintahan tentera Jepun, British, Darurat hinggalah Peristiwa 13 Mei 1969. Begitu juga mengenai pergaduhan kaum yang tercetus di Sungai Manik, Perak, Muar, Johor dan Bekor, Perak yang membawa kepada tertubuhnya Gerakan Parang Panjang dan juga peristiwa serangan komunis. Kehebatan tokoh-tokoh tempatan seperti Kiai Salleh bin Abdul Karim dan Tuan Guru Imam Bakri memberikan pengaruh yang besar kepada pembentukan sosiobudaya masyarakat Melayu ketika itu. Kesemua peristiwa ini tidak direkodkan dengan sepenuhnya dan masih terdapat ruang yang tidak lengkap. Analisis data dibuat berdasarkan kepada sumber primer dan sekunder. Hasil kajian mendapati bahawa kaedah sejarah lisan inilah yang akan mengisi kekosongan sumber-sumber sedia, menjadi penyelamat kepada keterangan-keterangan sejarah yang akan hilang dan menjadi pelengkap kepada sesebuah cerita.

Kata kunci: *sosiobudaya, sejarah lisan, masyarakat Melayu, sumber*

PENDAHULUAN

Sejarah lisan boleh didefinisikan sebagai satu kaedah pertanyaan untuk mendapatkan maklumat-maklumat lanjut kepada sejarah bertulis. Keterangan ini diperolehi melalui kaedah wawancara samada dengan pelakunya, saksi mata, pendengar, pemegang tradisi atau seorang yang mengetahui perihal sesuatu peristiwa atau kejadian.

¹ Merupakan seorang Penolong Pustakawan di Unit Pengurusan Ilmu, Perbadanan Perpustakaan Awam Selangor (PPAS) juga Setiausaha Kehormat didalam Persatuan Sejarah Lisan Malaysia (PSLM). hikmah81.hh@gmail.com.

² Merupakan seorang Pensyarah Kanan di Jabatan Tamadun dan Falsafah, Pusat Pengajian Bahasa, Tamadun dan Falsafah, Universiti Utara Malaysia (UUM), Sintok. Turut memegang jawatan sebagai Penolong Setiausaha Kehormat di dalam Persatuan Sejarah Lisan Malaysia (PSLM). m.ali@uum.edu.my

Jawatankuasa Kebangsaan Sejarah Lisan Arkib Negara Malaysia (1991) pula mendefinisikan sejarah lisan sebagai teknik untuk mendapatkan semula memori kenangan-kenangan daripada individu yang berkenaan melalui sesi wawancara yang direkodkan.

The Society of American Archives pula mendefinisikan sejarah lisan sebagai :

“An interview that records an individual's personal recollections of the past and historical events and the audio or video recordings, transcripts, and other materials that capture and are associated with such an interview”.

Sejarah lisan merupakan salah satu kaedah yang terbaik bagi merekodkan dan melindungi maklumat penting yang berada dalam memori (*tacit knowledge*) setiap individu dan keterangan inilah yang akan membantu mengisi ruangan rekod-rekod sejarah negara yang masih lagi tidak lengkap sepenuhnya.

PEMBANGUNAN SOSIO-BUDAYA MASYARAKAT MELAYU

Tradisi lisan telah dimulakan sejak zaman Yunani iaitu pada abad ke-5 S.M oleh Thucydides dalam penulisan *The Persian Wars*, di mana beliau merekodkan pengalaman tentera-tentera yang terlibat dalam peperangan tersebut (Mohamed Ali, 2017). Manakala Mamoru Shinozuki pula menulis bukunya yang bertajuk *Syonan, My Story: The Japanese Occupation of Singapore* menggunakan kaedah temubual bagi menghasilkan penulisannya dengan berasaskan kepada sumber perang di Singapur (Rozeman, 2014).

Tidak dinafikan bahawa sistem komunikasi awam di kalangan masyarakat Melayu bermula agak lewat dari kaum lain iaitu sekitar abad ke-18 hingga ke-19. Namun kelewatan tersebut bukan bermaksud masyarakat di waktu itu tidak berilmu. Ketinggian ilmu di kalangan mereka adalah sehebat dan setanding dengan tamadun lain. Bagi masyarakat yang sudah memiliki sistem tulisan bahkan menjadikan sumber bertulis sebagai kaedah menyimpan rekod dan maklumat yang utama tidak bermakna bahawa kaedah sejarah lisan tidak dapat diaplikasikan.

Munshi Abdullah merupakan individu terawal yang menjadi perintis dalam penggunaan sumber lisan di negara ini. Beliau banyak merakamkan keterangan lisan semasa lawatannya ke Pantai Timur pada awal abad ke-19 di dalam bukunya *Kisah Pelayaran Abdullah*. Keterangan yang dikumpul menerangkan tentang kehidupan sebenar masyarakat Melayu pada waktu tersebut. Keterangan lisan juga merupakan sumber utama yang digunakan oleh pengkaji lain seperti Frank Swettenham, W.E. Maxwell dan juga Richard Winstedt (Mohamed Ali, 2017).

Malaysia merupakan sebuah negara membangun dan sentiasa melalui proses perubahan berikutan arus yang dicetuskan oleh penjajah. Masih banyak lipatan sejarah negara yang masih belum terungkai kerana dokumen bertulis menjadi kekangan utama kepada proses ini. Namun demikian, kekuatan sumber lisan yang dimiliki oleh negara seharusnya dimanfaatkan dengan semaksima mungkin.

Negara telah mengalami banyak rentetan sejarah bermula dari zaman pemerintahan tentera Jepun, komunis, British, Darurat hinggalah Peristiwa 13 Mei 1969. Kesemua peristiwa hitam ini merupakan catatan sejarah yang amat berharga untuk dikaji pada zaman ini. Di sinilah bermulanya sejarah kebangkitan bangsa. Ramai individu yang terlibat dalam

peristiwa di atas dan input peribadi daripada mereka sebagai saksi mata amat penting bagi mengisi segala ruang kekosongan yang ditinggalkan oleh dokumen sedia ada.

PERANAN SEJARAH LISAN DALAM PEMBENTUKAN SOSIOBUDAYA MASYARAKAT MELAYU

Satu daripada kelemahan yang besar di dalam usaha untuk menulis semula sejarah Malaysia ialah kekurangan sumber-sumber sejarah yang asal. Misalnya bagi sejarah negeri-negeri Melayu, cuma beberapa negeri sahaja yang mempunyai sumber-sumber asli yang berkaitan dengan perkembangan sejarah negeri tersebut yang hanya tertumpu sekitar kurun yang ke-19 sahaja. Masalah ini lebih serius kerana di Malaysia tidak terdapat satu tradisi menyimpan catatan harian, menulis dokumen-dokumen yang lain atau menulis riwayat hidup.

Di dalam hal ini sejarah lisan boleh memainkan peranan yang besar dalam memelihara dan menambahkan sumber-sumber yang ada untuk sejarah Malaysia di abad ini. Ia amat berguna untuk mengisi kekosongan yang terdapat dalam sumber-sumber bertulis, untuk menambah sumber bertulis yang sedia ada dengan keterangan-keterangan sejarah yang akan hilang dan ia juga mendorong para penyelidik untuk membuat penyelidikan ke atas perkara-perkara yang telah disediakan dengan sumber-sumber lisan (Nadzan, 1979).

Di dalam usaha untuk memajukan penulisan sejarah Malaysia tidak semestinya penulisan ditumpukan kepada tokoh-tokoh ternama dan peristiwa-peristiwa utama yang berlaku di sesuatu zaman. Walaupun perkara ini penting, tetapi kita tidak boleh melupakan bahawa sejarah itu merangkumi juga cerita dan peristiwa rakyat biasa. Maka tajuk-tajuk yang bercorak sejarah tempatan dan juga sejarah negeri perlu diberi tempat yang sewajarnya. Di sinilah sejarah lisan sangat berguna kerana rakyat biasa tidak meninggalkan sumber-sumber bertulis. Pelbagai jenis bidang boleh diterokai melalui kaedah sejarah lisan ini antaranya politik, ekonomi, sosial dan juga budaya.

Tokoh

Bagi mendalami kajian tentang tokoh, seorang penyelidik perlu menemuramah individu-individu lain yang berada disekelilingnya. Sebagai contoh, kajian tentang Tan Sri Dol Ramli yang merupakan seorang tokoh yang sinonim dengan sejarah dunia penyiaran di Malaysia iaitu dengan mengasaskan penubuhan Radio TV Malaysia (RTM). Beliau terlibat secara langsung dalam penyaluran maklumat kepada masyarakat semasa era konfrontasi Malaysia-Indonesia. Tunku Abdul Rahman yang merupakan Perdana Menteri Malaysia ketika itu telah menggesa Jabatan Penyiaran Negara bagi membentuk satu mekanisme bagi menangkis propaganda tersebut dengan mengasaskan penubuhan siaran Suara Malaysia. Siaran ini bukanlah satu siaran biasa tetapi lebih menjurus kepada "operasi rahsia" yang menghubungkan kerajaan Malaysia dengan pihak yang menentang kempen ketenteraan Sukarno ke atas Malaysia. Penubuhan siaran ini merupakan satu cabaran yang amat besar kepada beliau dan Jabatan Penyiaran kerana terutamanya dari segi penyampaian maklumat yang tepat kepada seluruh rakyat Malaysia termasuklah yang berada di Sabah dan Sarawak. (Rohani & Che Su, 2015).

Terdapat juga wawancara yang dijalankan ke atas tokoh-tokoh ternama tanah air yang dikenali umum. Antaranya Tun Dr. Mahathir Mohamad. Walaupun terdapat banyak wawancara yang telah dijalankan bersama beliau, namun hasil wawancara yang diperolehi

oleh penulis pastinya berbeza dan adakalanya menjurus kepada sesuatu peristiwa ataupun topik khas. Tidak akan timbul maklumat yang sudah lapuk sebaliknya hasil wawancara ini akan menambah, menyokong dan mengemaskini maklumat sedia ada (Sulasteri, 2016). Hasil daripada wawancara ini kemudiannya dibukukan bagi tatapan pembaca. Penulisan yang dihasilkan daripada kaedah wawancara dan berasaskan pengalaman hidup dan penerimaan maklumat secara terus ini membolehkan pembaca untuk mendalami lagi ketokohan diri seseorang itu.

Sebagai contoh, penerbitan buku *Jejak Seorang Pemimpin: Sejarah Lisan Tun Dr. Mahathir Mohamad* merupakan projek inisiatif bersama antara Yayasan Kepimpinan Perdana dan juga Universiti Utara Malaysia (UUM). Buku tersebut terhasil daripada beberapa sesi wawancara yang telah diadakan bersama dengan Tun bermula dari Oktober 2006 hingga Mac 2007. Isi kandungan buku ini dibuat berdasarkan kepada transkrip wawancara yang mengandungi kehidupan peribadinya serta pandangan beliau terhadap proses peralihan Malaysia sebagai negara maju. Ini termasuklah beberapa pelaksanaan dasar penting negara seperti perindustrian, pendidikan dan juga pertanian (*Jejak seorang pemimpin*, 2014).

Berbeza pula dengan isi kandungan buku *Mahathir Di Mata Umum*. Buku ini memuatkan transkrip wawancara penulis bersama dengan Tun Mahathir. Terdapat dua wawancara yang dijalankan oleh penulis. Pertama wawancara yang dijalankan 24 jam sebelum beliau menjawat jawatan sebagai Perdana Menteri Malaysia yang ke-4 dan kedua setelah 100 hari Tun menjawat jawatan tersebut. Kedua-dua wawancara ini mengkhusus kepada dua topik yang berbeza. Penulis juga menajalankan beberapa wawancara bersama individu terdekat dengan beliau. Antaranya kakak kedua Tun, Pn Habsah Mohamad; cikgu sekolah beliau Cikgu Omar Muhammad dan Mohd Zain bin Rashid ataupun lebih dikenali dengan panggilan Master Zain bagi mengetahui akan sifat-sifat peribadi Tun ketika itu. (Zahidi, 1999).

Agama

Islam dan kebudayaan Melayu merupakan denyut nadi kepada kesinambungan sejarah, bahasa, persuratan dan budaya di alam Melayu. Walaupun masyarakat Melayu sudah bertapak di Asia Tenggara sekitar 5000 tahun yang lalu namun, kedatangan Islam telah banyak mengubah corak kehidupan masyarakat Melayu dengan memberikan pengaruh yang amat mendalam terutamanya dari segi politik, ekonomi, sosial dan pemikiran masyarakat. Ini disebut dengan jelas oleh A.Aziz Deraman (2010) dalam bukunya yang berjudul *Tamadun Melayu dan Pembinaan Bangsa Malaysia* iaitu:

“Dunia Melayu tidak boleh dipisahkan dengan Islam. Secara dasar dan konsepnya kebudayaan Melayu dalam erti kata luas dan sempit adalah kebudayaan yang bertolak daripada ajaran Islam yang sumber kebenarannya berpandukan naqal yakni al-Quran dan al-Hadis dan aqal yang membuka seluas-luasnya pintu ijtihad. Ketiga-tiga sumber ini menuntut pemikiran, kehendak-kehendak manusia dalam mencipta kebudayaan sesuai dengan manusia dan alam geografinya.”

Pengaruh Islam telah mengubah paksi kehidupan umat Melayu dalam perjalanan sejarahnya yang lama, menuju suatu zaman baru yang mendukung ciri-ciri nasionalisme, intelektualisme dan keadilan serta keperibadian insan pada tempatnya yang layak dan wajar. Sangat jelas bahawa selepas orang Melayu menganut Islam, mereka berubah

menjadi umat yang besar sehingga membawa kepada suatu revolusi sosial dan perubahan budaya yang mengagumkan sama ada dalam kehidupan nyata, ilmu dan bahasa. Para ulama mula memainkan peranan yang penting dalam usaha dakwah dan penyebaran Islam. Pusat-pusat pengajian seperti institusi, pondok dan pesanteren mula dibina bagi menyebarkan tradisi keilmuan dan intelektualisme (A.Aziz, 2010).

Peranan ulama mulai berubah pada awal abad ke-20 iaitu setelah lama alam Melayu dicengkam di bawah kuasa imperialisme dan kolonialisme Inggeris dan Belanda. Pada tahap ini, peranan mereka tidak hanya mengajar atau menulis kitab, tetapi juga menggembelng tenaga menyusun barisan atau mengatur strategi untuk menghadapi penjajah Belanda dan Inggeris. Tokoh-tokoh ulama seperti Tok Janggut dan Haji Abdul Rahman Limbong walaupun dikenali sebagai pendekar namun hakikatnya mereka juga merupakan seorang ahli kitab.

Tidak dilupakan tokoh seperti Kiai Salleh di Muar, Johor (Mohamed Ali, 2016) dan Imam Bakri di Bekor, Perak, (Mohamed Ali, 2016) merupakan seorang pejuang tempatan yang telah memberikan pengaruh yang besar dalam pembentukan sosiobudaya masyarakat di waktu tersebut terutama dalam membentuk gerakan penentangan terhadap kuasa-kuasa asing di Tanah Melayu. Orang Melayu mula bersatu apabila gerila komunis mengancam institusi politik, melanggar budaya dan mencemar kesucian agama Islam. Penubuhan kumpulan parang panjang, amalan Ayat Empat dan juga selendang merah merupakan kaedah penyatuan masyarakat Melayu ketika itu dalam menghapuskan kekejaman komunis. Begitu juga dengan pengeluaran fatwa jihad dan fisabilillah yang dikeluarkan oleh para ulama yang mewajibkan bagi setiap orang Islam mempertahankan kampung halaman mereka sekiranya diceroboh oleh musuh Islam. Kaum lelaki mula diajar berzikir dan mempelajari ilmu tarekat sebagai salah satu cara untuk memantapkan keimanan dan keyakinan mereka untuk berjuang menentang musuh Islam. Di Sri Mendapat contohnya, setiap perjumpaan kumpulan parang panjang pasti akan diselitkan dengan cerita mengenai perjuangan Rasulullah SAW dan juga hikayat peperangan seperti Hikayat Amir Hamzah dan Hikayat Muhammad Ali Hanafiyah bagi meningkatkan lagi semangat perjuangan.

Sosial dan Budaya

Kepelbagaian kaum di Malaysia telah membentuk kepelbagaian budaya yang mana rata-ratanya di warisi oleh nenek moyang mereka. Ini termasuklah cerita rakyat, adat, pakaian dan makanan tempatan sesuatu kaum. Sebagai contoh, daerah Lipis yang terkenal dengan produk makanan tempatannya iaitu sambal hitam atau sambal Pahang. Umum mengetahui bahawa pada waktu ini sambal ini boleh diperolehi di mana-mana sahaja tetapi ianya tetap tidak sama dengan sambal hitam yang dibuat sendiri oleh penduduk Lipis terutamanya dari segi keaslian resepinya (Rohani et.al, 2015).

Begitu juga dengan warisan wayang kulit Wok Yoh yang dihasilkan melalui teknik animasi. Jika sebelum ini wayang kulit hanya dimainkan secara tradisional seperti di Kelantan dan Johor, namun kini sejajar dengan perubahan arus teknologi maka timbulnya ilham untuk menghasilkan wayang kulit yang lebih moden dan praktikal. Idea ini diilhamkan oleh Saupi Mat Isa ataupun lebih dikenali dengan panggilan Saupi Bunga Andani dengan tujuan untuk menarik minat golongan muda bagi meminati seni wayang kulit disamping memperkenalkan seni ini ke peringkat antarabangsa (Jafalizan et.al, 2016).

Karya sastra juga merupakan satu kaedah penggunaan sejarah lisan kerana ianya merakamkan pelbagai 'cerita' untuk menenangkan jiwa yang duka lara atau kebahagiaan dalam persekitaran hidup sesuatu bangsa. Ini kerana penataan ceritanya haruslah dilakukan oleh seorang bijak pandai dalam masyarakat tersebut agar bersesuaian dengan pelbagai unsur tempatan. Aspek pengaruh mempengaruhi ataupun perkongsian cerita daripada tamadun yang lebih maju dengan itu mewarnai karya-karya kesusasteraan tempatan di Nusantara termasuklah kepada tamadun Melayu dan Thai. Hikayat Malim Deman dan cerita Phra Suthon-Manohra merupakan contoh cerita lisan yang mempunyai beberapa titik persamaan seperti pada plot penceritaan. *Hikayat Malim Deman* dimulakan dengan sebuah negeri Bandar Muar yang diperintah oleh Tuanku Gombang Malim Dewa dan Permaisuri Lindungan Bulan yang kemudian memperoleh seorang putera bernama Tuanku Malim Deman. Sementara dalam cerita *Phra Suthon-Manora*, raja yang memerintah negeri ialah Thau Athiyawong dan Phra Nang Chanthadewi juga mempunyai seorang putera bernama Phra Suthon (Phat, 2016).

Ekonomi

Kegiatan ekonomi yang berlaku di Tanah Melayu turut disokong oleh sumber lisan. Sebagai contoh perkembangan penanaman padi di negeri Kedah turut mempunyai sejarahnya yang tersendiri. Catatan sejarah menyatakan bahawa Kedah terkenal sebagai pengeluar lada hitam yang terbanyak ketika abad ke 16 dan 17. Pengeluaran lada hitam ini secara langsung telah merencanakan aktiviti perdagangan di negeri Kedah. Ditambah pula kedudukan Pelabuhan Kedah yang begitu strategik telah menggalakkan pedagang-pedagang luar untuk singgah di negeri tersebut. Namun disebabkan sifat tamak yang timbul dikalangan pedagang telah menyebabkan berlakunya beberapa siri serangan sehingga menyebabkan pedagang lain merasa takut dan tidak selamat sekaligus menjadi punca kemerosotan ekonomi Kedah. Kedah kemudiannya beralih kepada ekonomi berasaskan pertanian pada pertengahan abad ke-18 atas arahan tampuk pemerintahan ketika itu (Azhari dan Rohani, 2016).

Berlainan pula jika dilihat hubungan ekonomi yang telah terjalin antara Selatan Thailand (Satun) dan juga Kedah/Perlis. Terputusnya ikatan politik di antara Satun dengan Kedah/Perlis telah memberikan impak secara langsung ke atas kegiatan ekonomi yang dijalankan selama ini. Perkara ini telah membawa kepada penghijrahan besar-besaran penduduk di Selatan Thailand ke Kedah/ Perlis demi meneruskan kelangsungan hidup. Mereka mengusahakan tanah sawah milik penduduk tempatan sekaligus memperluaskan lagi ekonomi penanaman padi di kawasan tersebut (Affifudin, 2015).

PERANAN INSTITUSI MAKLUMAT DAN PERSATUAN BERKAITAN DALAM BIDANG SEJARAH LISAN

Institusi seperti arkib, perpustakaan dan muzium adalah sebuah Institusi Memori kerana koleksinya mengandungi tentang manusia, masyarakat, institusi, individu, warisan kebudayaan dan saintifik serta produk yang terhasil sepanjang zaman melalui kreativiti dan pembelajaran (Dempsey, 2001).

Arkib Negara Malaysia (ANM)

ANM merupakan sebuah insituti penting yang menjadi tunjang dan memperjuangkan bidang sejarah lisan di Malaysia. Kolokium antarabangsa yang dijalankan oleh South East Asian Regional Branch of International Conference on Archives (SARBICA) pada tahun

1978 merupakan platform terbaik dalam memberikan maklumat tepat dalam penyediaan garis panduan dan mempromosikan pembangunan projek sejarah lisan.

ANM telah menjadi peneraju kepada pelaksanaan projek sejarah lisan di Malaysia. Di mana projek pertama dijalankan pada tahun 1963 dengan tanpa sebarang garis panduan. ANM kemudiannya telah menubuhkan Unit Sejarah Lisan agar aktiviti ini berjalan dalam keadaan yang lebih bersistematik. ANM juga telah membentuk Jawatankuasa Kebangsaan Sejarah Lisan pada tahun 1979 dengan tiga tujuan utamanya iaitu:

- a) Menggalakkan dan menyelia aktiviti berkaitan dengan sejarah lisan sama ada yang dijalankan oleh individu ataupun mana-mana institusi
- b) Menggalakkan dan memupuk kerjasama dalam aktiviti sejarah lisan ke dalam diri setiap individu ataupun institusi
- c) Menyediakan khidmat nasihat, pandangan dan cadangan kepada mereka yang terlibat dalam aktiviti ini jika diminta

ANM juga telah menerbitkan Katalog Wawancara Sejarah Lisan Arkib Negara Malaysia (Siri Sejarah Lisan) dan Menegakkan Kedaulatan Negara (Siri Sejarah Lisan) pada tahun 1991 bagi kegunaan dan rujukan kepada penyelidik akan projek-projek yang telah dijalankan.

Antara projek yang telah dijalankan ialah Projek Sejarah Lisan dengan tokoh-tokoh Penerima Bintang Kehormatan Seri Pahlawan Gagah Perkasa (S.P) dan Penerima Bintang Kehormatan Panglima Gagah Berani (P.G.B.). Seramai 38 orang tokoh telah pun diwawancara dan hasil daripada projek ini dibukukan dalam *Warisan Perjuangan Perwira – Sang Saka Biru* pada tahun 2007. Manakala Projek Sejarah Lisan bersama tokoh-tokoh Komando 69 telah melibatkan sebanyak 40 orang tokoh Komando 69 yang telah berjuang menentang komunis dalam tahun 1970an sehingga perletakan senjata 1989. Projek ini telah menghasilkan 3 jilid transkrip wawancara dan dibukukan dalam *Warisan Darah perwira – Sang Saka Biru* pada tahun 2011. Kedua-dua projek ini merupakan hasil usahasama di antara Arkib Negara Malaysia, Muzium Polis Diraja Malaysia dan Institut Integriti Malaysia (Sulasteri, 2016).

Perpustakaan

Perpustakaan merupakan institusi yang paling dekat masyarakat sejak berkurun lamanya. Kekuatan sebuah perpustakaan diukur melalui kekuatan dan keunikan koleksinya.. Sebagai contoh Perpustakaan Negara Malaysia berperanan sebagai pusat pengumpulan dan penyimpanan bagi koleksi Malaysiana. Begitu juga Perpustakaan Negeri yang mempunyai Koleksi Negeri dan Perpustakaan Akademik yang menjadi pusat bagi Koleksi Universiti. Kesemua bahan dalam koleksi ini merupakan bahan bersejarah dan perlu dipelihara dan dipulihara bagi tatapan generasi akan datang. Ini bersesuaian dengan satu resolusi yang dikeluarkan oleh IFLA (International Federation of Library Associations & Institutions) di dalam *Standing Conference for Eastern Central and Southern African Library Associations (SCECSAL)* (2012) yang telah menggariskan beberapa peranan yang harus dimainkan oleh perpustakaan dan arkib dalam memulihara khazanah warisan tempatan. Antaranya ialah dengan melaksanakan program untuk mengumpul, memelihara dan menyebarkan maklumat berkenaan serta mempromosi sumber maklumat yang menyokong pembelajaran dan penyelidikan berkaitan khazanah tempatan.

Perpustakaan akademik dan perpustakaan awam negeri merupakan dua institusi yang bergiat aktif dalam pengumpulan maklumat menggunakan kaedah sejarah lisan. Sebagai contoh Perpustakaan Hamzah Sendut Universiti Sains Malaysia (USM) telah menjalankan beberapa projek seperti Sejarah Pendudukan Jepun, Tokoh Pulau Pinang dan Kenangan Abadi. Projek Sejarah Jepun merupakan satu inisiatif yang dijalankan oleh Jawatankuasa Sejarah Lisan USM yang ditubuhkan pada tahun 1982. Projek ini bertujuan untuk merekodkan pengalaman daripada individu-individu yang terlibat pada zaman Jepun dan belum diselidiki lagi. Kajian ini merangkumi negeri Perak Utara, Pulau Pinang dan Kedah/Perlis. Terdapat 30 orang tokoh/individu yang telah diwawancara antaranya Y.T.M Tunku Abdul Rahman Putra Al-Haj, Tun Datuk Hj Awang Hassan, Dato' Abdul Razak Hamid dan Dato' Hajjah Saleena Yahya. Manakala Projek Kenangan Abadi bertujuan untuk merekodkan maklumat dan pengalaman yang dimiliki oleh tokoh-tokoh yang telah membangunkan USM sejak awal penubuhannya seperti Tan Sri Hamzah Sendut, Naib Canselor pertama, Tun Hamdan Sheikh Tahir, Naib Canselor kedua dan Encik Lim Huck Tee yang merupakan Ketua Pustakawan pertama. (Fujica et.al, 2016 & Siti Roudhah et.al, 2011).

Sebuah lagi perpustakaan yang aktif menjalankan sejarah lisan ialah Perbadanan Perpustakaan Awam Selangor (PPAS). Walaupun baru memasuki tahun ketiga pelaksanaannya, namun PPAS telah menjalankan dua projek iaitu Projek Institusi Orang Besar Daerah (OBD) di Selangor dan juga Kenang-kenangan Raja Tun Uda. Pemilihan projek OBD adalah disebabkan keunikan institusi tersebut yang mana ianya hanya dijalankan oleh dua buah negeri sahaja ketika ini iaitu Selangor dan Perak. OBD berperanan sebagai wakil Sultan ke atas setiap daerah di dalam negeri Selangor. Walaupun tidak lagi mempunyai sebarang kuasa dalam pentadbiran dan pembangunan daerah namun OBD berperanan untuk memberikan nasihat dan pakar rujuk dalam perkara tersebut terutamanya dalam bab agama Islam dan adat istiadat Istana (Wawancara bersama Tunku Jamaluddin, 2014).

Manakala Projek Kenang-kenangan Raja Tun Uda (RATU) merupakan projek yang diilhamkan secara terus oleh waris beliau sendiri. Projek ini bertujuan untuk menengahkan penglibatan RATU dalam pentadbiran negara. Umum tidak mengetahui bahawa RATU merupakan seorang yang berpendirian tegas dan mempuyai integriti yang tinggi semasa menjalankan urusan pentadbiran (Wawancara bersama Raja Fuziah, 2016). Semasa negara mencapai kemerdekaan, Tunku Abdul Rahman telah melantik RATU untuk menjadi gabenor di Melaka. Namun atas desakan dan permintaan dari orang Melayu Pulau Pinang, maka dua orang wakil telah dihantar untuk berbincang dengan Tunku di Penang Hill. Tunku kemudiannya telah bersetuju untuk menukarkan RATU sebagai gabenor pertama Pulau Pinang dan Leong Yew Koh sebagai gabenor pertama negeri Melaka. Perkara ini disifatkan oleh Tan Sri Yussof Latiff sebagai "perlantikan yang telah ditakdirkan." (Wawancara bersama Yussof Latiff, 2017).

Persatuan

Persatuan Sejarah Lisan Malaysia (PSLM) dan Persatuan Sejarah Malaysia (PSM) merupakan dua buah institusi yang bergiat aktif dalam memperjuangkan bidang sejarah lisan di Malaysia. Pelbagai usaha telah dilakukan bagi memupuk, mendokumentasikan dan juga mempromosikan bidang sama ada kepada individu mahupun institusi-institusi yang berkenaan. PSLM sebagai contoh telah mengadakan bengkel dan juga seminar berkaitan

sejarah lisan sama ada di peringkat nasional mahu pun antarabangsa. Penganjuran seminar ini telah mendapat penyertaan yang menggalakkan sama ada dari peringkat universiti, jabatan dan juga individu yang mencintai sejarah lisan.

Seminar Koleksi Johor 2016 yang bertemakan Pendudukan Jepun, Komunis dan Darurat di Tanah Melayu telah menengahkan tokoh bernama Dato' Mokhtar Mahmud Baginda. Beliau merupakan perintis kepada pembubaran Parti Komunis Malaya. Umum tidak pernah mengetahui akan penglibatan beliau dalam peristiwa tersebut kerana kurang disebut ataupun boleh dikatakan tidak diwar-warkan pun di dalam mana-mana penulisan. Segalanya bermula apabila beliau berusaha untuk menjejaki kakaknya Siti Norkiah ataupun lebih dikenali sebagai Tun Minah yang terlibat dengan Rejimen Ke-10 PKM. Beliau kemudiannya telah datang ke basis Rejimen Ke-10 pada tahun 1984 untuk berjumpa dengan abang iparnya iaitu Abu Samah bagi mengusulkan rundingan kedamaian. PKM bersetuju untuk berunding dan rundingan pertama telah diadakan pada 23-24 Mei 1988. Tun Minah pernah memberitahu adiknya (Dato' Mokhtar) bahawa PKM memang sudah lama berniat untuk meletakkan senjata tetapi tiada orang yang hendak mengusahakannya sehinggalah adiknya datang ke kem mereka. Usaha ini sebenarnya amat sukar kerana beliau perlu berhati-hati agar tidak melukakan hati kedua belah pihak iaitu negara Malaysia yang tercinta dan juga keluarganya (kakaknya). Namun beliau seorang yang tidak mengenali erti putus asa dan terus menjadi orang tengah antara kedua belah pihak. Rundingan ini akhirnya berakhir dengan termeterainya Perjanjian Damai Hat Yai pada 2 Disember 1989 (Mokhtar, 2016).

PENUTUP

Sejarah lisan telah memberikan satu nafas baru dalam pembentukan sosiobudaya masyarakat Melayu daripada pelbagai aspek seperti agama, budaya, ekonomi dan juga kebangkitan para tokoh. Kaedah ini bukan semata-mata digunakan bagi merakamkan keterangan, bahkan kemasukan emosi dan perasaan dalam setiap penceritaan mampu memberikan tafsiran yang berbeza kepada pembaca. Dalam usaha memahami setiap peristiwa yang berlaku dengan lebih baik, kita seharusnya bersikap lebih adil tanpa menolak peranan setiap sumber. Tanpa keterangan daripada saksi yang terlibat, pengetahuan dan pemahaman berhubung sesuatu peristiwa yang berlaku akan semakin dilupakan. Masyarakat harus akur bahawa tidak semua peristiwa direkodkan sepenuhnya dan kekurangan ini perlu diisi dengan sumber dan bukti yang kukuh. Kaedah ini merupakan cara terbaik bagi mengisi ruang kekosongan yang ditinggalkan dengan menjadi menjadi penyelamat kepada keterangan-keterangan sejarah yang akan hilang dan akhirnya, menjadi pelengkap yang baik kepada sesebuah cerita.

BIBLIOGRAFI

- Affifudin Hj. Omar (21-23 Ogos 2015). *Sekilas Pandang Mengenai Perhubungan Ekonomi Selatan Thailand Dan Kedah/Perlis*. Seminar Antarabangsa Sejarah Lisan Dalam Perspektif Warisan dan Budaya Malaysia-Satun 2015. Thailand: Satun.
- Azhari Mat Salleh dan Rohani Hj. Ab. Ghani (2-4 Disember 2016). *Sejarah Ekonomi Kedah: Tinjauan Ke Atas Sumber-Sumber Awal Dan Sumber Lisan*. Seminar Sejarah Lisan 2016 Dari Perspektif Sejarah, Warisan dan Kebudayaan Malaysia-Thailand. Satun: Pak Bara.
- A. Aziz Deraman (Mac 2003). *Sumbangan Ulama Dalam Pembangunan Tamadun Melayu*. Dewan Budaya, 24-27.

- A. Aziz Deraman (Januari 2010). *Dunia Melayu: Citra Keislaman Dan Kemelayuan Di Nusantara*. Dewan Budaya, 38-41.
- Dempsey, Lorcan. (2000). *Scientific, industrial and cultural heritage: a shared approach. A research framework for digital libraries, museums and archives*. Ariadne. Issue 22. www.ariadne.ac.uk/issue22/dempsey/intro.html
- Fujica Azura Fesal et.al. (2-4 Disember 2016). *Oral History In USM Library: Supporting Reference And Research Needs*. Seminar Sejarah Lisan 2016 Dari Perspektif Sejarah, Warisan dan Kebudayaan Malaysia-Thailand. Satun: Pak Bara.
- Jafalizan Md. Jali et.al. (2-4 Disember 2016). *Warisan Wayang Kulit Wok Yoh: Melalui Kaedah Sejarah Lisan*. Seminar Sejarah Lisan 2016 Dari Perspektif Sejarah, Warisan dan Kebudayaan Malaysia-Thailand. Satun: Pak Bara.
- Jejak seorang pemimpin : sejarah lisan Tun Dr. Mahathir Mohamad* (2014). Shah Petaling Jaya: MPH Group Publishing Sdn Bhd.
- Rozeman Abu Hassan (2004). *Mengenal dan Mentafsir Sumber Sejarah*. Shah Alam : Karisma Production Sdn. Bhd.
- Warisan darah perwira Sang Saka Biru paksi pertiwi, setia integriti* (2011). Kuala Lumpur : Institut Integriti Malaysia.
- Rahilah Omar dan Siti Fathihah Al. (2012). *Penilaian Semula Historiografi Malaysia, Melalui Sejarah Lisan*. Geografia: Malaysia Journal of Society and Space. Volume 8, Issue 2, 77-87.
- Mohamed Ali Haniffa (Januari 2017). *Keterangan Lisan Sebagai Sumber Historiografi*. Dewan Budaya, 52-52.
- Mohamed Ali Haniffa (Jun 2016). *Darah Dan Air Mata Bekor: Mengimbau Kembali Peristiwa 6 Mac 1946*. Jurnal Sejarah. Vol 25 Issue 1, 65-80.
- Mohamed Ali Haniffa (22-23 Mei 2016). *Survival orang Melayu di Johor berikutan kejayaan komunis di Tanah Melayu, 1941-1948*. Seminar Koleksi Johor. Johor : Johor Bahru.
- Nadzan Haron (1979). Suatu pandangan awal terhadap sejarah lisan dalam konteks pengkajian sejarah Malaysia. *Jebat: Malaysia Journal of History, Politics and Strategic Studies*. Vol.9: 44-58.
- Phat a/l Awang Deng. (2-4 Disember 2016). Cerita lisan khazanah warisan: pengaruh dan perkongsian budaya dalam masyarakat Melayu dan Thai. *Seminar Sejarah Lisan 2016 Dari Perspektif Sejarah, Warisan dan Kebudayaan Malaysia-Thailand*. Satun: Pak Bara.
- Rakaman wawancara bersama YDM Tunku Dato' Dr. Jamaluddin Tengku Mahmud Shah Al-Haj. (6 Februari 2014). Orang Besar Daerah Sepang. Selangor: Sepang.
- Rakaman wawancara bersama Dato' Mokhtar Mahmud Baginda. (23 Mei 2016). Seminar Koleksi Johor. Johor: Johor Bahru.
- Rakaman wawancara bersama Raja Fuziah Raja Tun Uda. (6 Januari 2016). Anak Raja Tun Uda. Selangor: Ampang.
- Rakaman wawancara bersama Tan Sri Dato Seri Yussof Latif. (7 Mac 2017). Pengerusi Persatuan Melayu Pulau Pinang (PEMENANG). Penang: Pejabat PEMENANG.
- Retha Snyman (editor). (15-19 April 2002). Proceedings of the 15th Standing Conference of Eastern, Central and Southern African Library and Information Associations: *SCECSAL 2002: From Africa to the World: the Globalisation of Indigenous Knowledge Systems*. South Africa: Caesar.

- Rohani Hj Ab. Ghani dan Che Su Mustaffa (21-23 Ogos 2015). “Suara Malaysia” dan legasi Tan Sri Dato’ Haji Dol Ramli. *Seminar Antarabangsa Sejarah Lisan Dalam Perspektif Warisan dan Budaya Malaysia-Satun 2015*. Thailand: Satun.
- Rohani Hj. Ab. Ghani et.al. (1-2 Disember 2015). Pelestarian sejarah, budaya dan warisan Lipis, Pahang Darul Makmur: beberapa perspektif dari sumber lisan. *Seminar Sejarah Lisan 2015: Warisan dan Budaya Malaysia*. Selangor: Shah Alam.
- Siti Roudhah Mohamad Saad et.al.(2011). Khazanah warisan tempatan di Perpustakaan Hamzah Sendut, Universiti Sains Malaysia. *Jurnal PPM*, Vol.5, 2011. 35-49.
- Sulasteri Abd. Hamid (10 Mei 2016). Pegawai Arkib Negara Malaysia. *Wawancara peribadi*. Kuala Lumpur.
- Sulasteri Abd. Hamid (26-28 April 2016). Perancangan projek sejarah lisan. *Dalam Bengkel Sejarah Lisan 2016*. Melaka: Perbadanan Perpustakaan Awam Melaka (PERPUSTAM).
- Zahidi Dato’ Zainol Rashid (1999). *Mahathir di Mata Umum*. Alor Setar: Koperasi Serbaguna Penulis Utara Malaysia Berhad.